

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

КАРАР

30.11.2020

с. Старое Дрожжаное

№ 649

2021-2023 елларга Татарстан
Республикасы Чүпрәле
муниципаль районында
демографик хәлне яхшырту
Муниципаль программасын
раслау турында

Россия Федерациясе Бюджет кодексының 179 статьясы, Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Башкарма комитетының «Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының муниципаль программаларын эшләү, тормышка ашыру һәм нәтижелелеген бәяләү тәртибен һәм Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районының муниципаль программаларын эшләү һәм тормышка ашыру буенча Методик рекомендацияләрне раслау турында» 2015 елның 17 ноябрәндәге 453 номерлы карары нигезендә Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районы Башкарма комитеты **КАРАР БИРӘ:**

1. 2021-2023 елларга Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районында демографик хәлне яхшырту Муниципаль программасын расларга.
2. Әлеге карарны бастырып чыгарырга.

Башкарма комитет җитәкчесе:

Д.А.Сатдинов

Татарстан Республикасы
 Чүпрәле муниципаль районы
 Башкарма комитеты
 « 30 » 11 2020елның 649
 карары белән расланган

"2021 -2023 елларга Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль
 районнда демографик хәлне яхшырту" Муниципаль программасы
 Паспорты

Программаның исеме	2021-2023 елларга Татарстан Республикасы Чүпрәле муниципаль районнда демографик хәлне яхшырту программасы (алга таба-Программа)
Программаны эшләү өчен нигез	Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Собраниясенә 2006 елның 10 маендагы юлламасы; 2007-2010 елларга Россия Федерациясендә демографик вәзгыятьне яхшырту буенча юнәлешләр һәм төп чаралар, шулай ук аларны гамәлгә ашыру параметрлары (Россия Федерациясе Президенты каршындагы Өстенлекле милли проектларны һәм демографик сәясәтне гамәлгә ашыру Советы Президиумы тарафыннан расланган (прот. от 23.05.2007 № 19); «2025 елга кадәр чорга Россия Федерациясе демография сәясәте концепциясен раслау турында» Россия Федерациясе Президентының 2007 елның 09 октябрэндәге 1351 номерлы Указы;
Программаның төп максаты	Чүпрәле муниципаль районының халык санын тотрыкландыру
Программаның төп бурычлары:	Күрсәтелгән максатларга ирешү Программаның төп бурычларын гамәлгә ашыру барышында гамәлгә ашырылачак: - туучылар санының дәрәжәсен күтәрү; - өлкән яшьтәге халыкның, аеруча хезмәткә сәләтле яшьтәге кешеләрнең үлем-китемнәрен киметү; - халыкның гомер озынлыгын тотрыклыландыру; - миграция хәлен яхшырту - гаилә институтын ныгыту, гаилә һәм балаларга мөһим ижтимагый һәм шәхси кыйммәт буларак мөнәсәбәт тәрбияләү.
Программаны гамәлгә ашыру сроклары	2021-2023 еллар

Подпрограммалар исемлеге	Жәмгыятьтә гаилә институтын ныгыту һәм гаилә статусын күтәрү буенча чараларны оештыру һәм үткәрү; сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау; Чүпрәле муниципаль районының медик-социаль учреждениеләре эшен яхшырту
Программа чаралары структурасы	Программа бүлекләрдән тора: I. Кереш II. Программаның максаты һәм бурычлары III. Чүпрәле муниципаль районында демографик ситуациягә анализ IV. Программаны тормышка ашыруның төп юнәлешләре V. Программаны тормышка ашырудан көтелгән социаль нәтижеләрне бәяләү һәм фаразлау VI. Программаны гамәлгә ашыру сроклары
Программаны гамәлгә ашыруның көтелгән нәтижеләре	1. Килеп туган демографик ситуациягә үз вакытында һәм оператив бәя бирү. 2. Гражданның аңын традицион гаилә кыйммәтләренә һәм күп балалы гаилә нормасы буларак популярлаштыруга юнәлтү. 3. Халыкның табигый кимү коэффициентын кыскарту. 4. 1000 кешегә туучылар саны арту 5. 1000 кешегә үлем санының кимүе. 6. Халыкның сәламәтлеген һәм тормыш сыйфатын саклау һәм яхшырту хисабына халыкның көтелгән гомер озынлыгын арттыру.
Чыганаclar һәм финанслау күләме	Чүпрәле муниципаль районы бюджеты акчаларыннан финанслау күләме: 2021 ел - 70,0 мең сум; 2022г - 90,0 мең сум; 2023г. - 110,0 мең сум. Килештерү буенча үз вәкаләтләре кысаларында профилактика субъектлары тарафыннан Программа чараларын максатчан финанслау.

I. Кереш

Демографик хәлне яхшырту - икътисадны һәм оборонаны ныгыту белән бәртәтән, Россиянең төп өч өстенлекләреннән берсе.

Демографик проблема хәзерге заманның милли икътисадта да, аерым алганда региональ икътисадта да икътисадый үсешнең тотрыклы темпларын тәэмин итү мәсьәләләре белән турыдан-туры бәйле төп проблемасы булып тора. Демографик вәзгыять социаль сәясәткә, сәламәтлек саклау, мәгариф, инфраструктура, социаль яклау, хезмәт һәм мәшгульлек үсеше буенча программалы чараларга турыдан-туры бәйле. Хәзерге вакытта, ил миллионга

якын кешене югалткан депопуляция шартларында, туучылар санын стимуллаштырудан тыш, нэкъ менэ халыкны саклау демографик саясэт нэтижэлелегенең төп критерие булырга тиеш.

Программа бүгенге көндэ районның демографик вазгыятендэге төп проблемаларны исэпкэ алып төзелде, алар түбэндэгелэр:

- халыкның еллык кимүе 2,5%-ка;
- уртача гомер озынлыгы - 74.ел;
- урбанизация;
- туучылар санының түбән дэрэжэсе һәм үлүчелэр саны шактый югары;
- тискэре миграция балансы.

II.Максатлар һәм бурычлар

Программаның максаты - Чүпрэле районы халкының стабилльләшүе.

Хэл ителергэ тиешле төп бурычлар:

- икътисадый һәм социаль стимуллаштыруның системалы чараларын гамэлгэ ашыру юлы белән халык санын арттыруга ярдәм итү;
- халыкның үлем дэрэжэсен киметү халыкның репродуктив сәламэтлеген, балалар һәм яшүсмерлэрнең сәламэтлеген ныгыту;
- гаилэ институтын ныгыту, гаилэ һәм балаларга мөһим ижтимагый һәм шәхси кыйммэт буларак мөнәсәбэт тәрбияләү
- халыкның мәшгульлеген арттыруның һәм нигездэ яшь кадрлар белән һөнәри-квалификация өлкәсендэ эшче көчлэр базарында ихтыяжны һәм тэкдимнэрне гармонизацияләүнең элегрэк файдаланылмаган резервларын мобилизацияләү;
- легаль булмаган миграция эффекттын бер үк вакытта жиңеләйтү белән беррэттән, хезмэт ресурсларына икътисад ихтыяжлары нигезендэ миграцияне жайга салу;

III. Чүпрэле муниципаль районындагы демографик хэлгэ анализ

Бөтендөнья банк белгечлэре баяләвенчэ, тулаем дөнья икътисадый системасының һәм аерым алганда милли икътисадларның тотрыклы темпларын тээмин итү, шулай ук социаль тигезсезлекне жиңү проблемалары белән турыдан-туры бэйле «заманчалыкның үзэк проблемасы» дигән демографик проблема.

Чүпрэле муниципаль районы халкы саны 2020 елның 1 гыйнварына 21569 мең кеше тәшкил итэ.

Татарстан Республикасы Дәүләт статистикасы идарэсе мәгълүматларына караганда, 2019 елда районда 142 бала туган, бу 2018 ел белән чагыштырганда 18 балага кимрэк. Шул ук вакытта үлүчелэр саны 378 кеше тәшкил итте, бу 2018 елга караганда 4кэ кимрэк. Табигый кимү 236 кеше тәшкил иткән.

Халык саны кимүнең төп сәбәбе булып табигый кимү кала бирә. Безнен районда бу күрсәткеч шактый югары, һәм 2019 елда туучылар саныннан үлүчеләр саны 2,7 тапкыр арткан. 2018 елда да шундый ук югары нисбәт күзәтелде (2,4) Әлбәттә инде, туучылар санының хәзерге дәрәжәсә хәтта халыкны янадан торгызу өчен дә житәрлек түгел. Бүгенге көндә күпчелек гаиләләрнең бер-ике баласы бар. Мондый хәл алга таба тупланган матди, рухи һәм мәдәни потенциалны үстерү мәсьәләсен куя.

Никах һәм аерылышу динамикасы туу дәрәжәсенә турыдан-туры йогынты ясый. Елдан-ел теркәлгән никахлар саны кими бара, гәрчә 2017 елда аларның саны 133 булса, 2018 елда 110га. Ә 2019 елда 127 никах теркәлгән.

Берничә ел дәвамында никахлашу турындагы барлык теркәлгән актларга карата никахны өзү турында теркәлгән актлар саны 30% тирәсендә кала (2019 елда 28%). Өзелгән никахларның төп өлеше суд карарлары (98%) нигезендә житештерелә, анда балигъ булмаган балалар тәрбияләнгән (кайберләрендә хәтта 3 кә кадәр), бу тулы булмаган гаиләләр һәм халыкның социаль яктан зәгыйфь катламнары санының артуына китерә, балалар көчле психологик жәрәхәт кичерә. Әгәр дә без никахның таркалу вакытына карап карасак, бозылган никахларның иң зур өлеше 5 елдан алып 9 елга кадәр булган никахларга, 40% ка төшә. Тикшеренүләр күрсәткәнчә, нәкъ менә 5 ел дәвамында жайга салынган, гармонияле гаилә формалаша.

Туучылар белән беррәттән, халыкны янадан торгызу процессының башка төп компоненты - үлүчеләр саны. Үлем-китем дәрәжәсә шактый югары булып кала.

Соңгы 2 елда Чүпрәле муниципаль районында үлем санының аз гына кимүе (382-2017 еллар), ә 2019 елда үлүчеләр саны 378 кеше тәшкил итә.

Халыкның демографик картаюы үлем-китемнең төп сәбәбе булып тора. Халыкара критерийлар буенча халык карт санала, әгәр 65 яшьтән өлкәнрәк һәм барлык халык арасында 7% тан артык кеше булса. Чүпрәле муниципаль районында бу категория 18% тан артык тәшкил итә.

Хатын-кызларда ир-атларның гомер озынлыгы халык составындагы женесләр диспропорциясенә китерә. Чүпрәле муниципаль районында 1000 ир-атка 1069 хатын-кыз туры килә, һәм бу күрсәткеч арта гына бара. 2019 елда барлык үлгәннәрнең уртача яше турында сөйләгәндә, ул 74 яшькә тигез иде, әмма ир-атларның бу сан бары тик 67 яшь, ә хатын-кызларда ул 82 яшькә туры килә.

Халыкның яшь составын үзгәртүдә туучылар санының түбән булуы билгеләнә. Хезмәткә яраклы яшьтән яшьрәк кешеләр саны кими, өлкәннәр һәм картлар саны арта. 2019 елда Чүпрәле муниципаль районында хезмәткә сәләтле яшьтән өлкәнрәк затлар саны 16 яшьтән яшьрәк балалар һәм яшүсмерләр саныннан 15,5 %ка артты.

Татарстан Республикасы буенча 2000-2010 елларда хезмәткә сәләтле яшьтәге халык саны узган гасырның 80 нче елларының икенче яртысында туган күпсанлы буынның хезмәткә сәләтле яшькә керүе исәбенә артты. Ләкин 90-нчы еллар уртасында туганнарның кечерәк континенты эш чорына кергәч,

алмаштыру нәтижеләре тискәре булып китте. Хәзерге вакытта хезмәткә яраклы халык саны арту миграция хисабына гына мөмкин.

Соңгы өч елда район халкының гомуми структурасында хатын-кызлар өлеше 51% тәшкил итә, шул исәптән фертиль (бала тудыру) яшьтәге хатын – кызлар (15тән 49 яшькә кадәр) - 39%.

Моннан аңлашылганча, сәламәтлек саклау өчен дә, тулаем дәүләт өчен дә бүгенге көндә хатын-кызларның, балаларның һәм яшүсмерләрнең сәламәтлеген саклау мәсьәләләренә ни дәрәжәдә актуаль булуы аңлашыла.

IV. Төп юнәлешләр һәм чаралар

Чүпрәле муниципаль районында демографик хәлне яхшырту буенча төп чаралар:

демографиканы яхшырту беренче чиратта икътисад белән турыдан-туры бәйлә:

- гарантияле хезмәт хакы булган эш урыннары булдыру;
- киләчәктә яшь гаиләләр булдыруны исәпкә алып, районның төрле өлкәләренә яшь кадрларны жәлеп итү;
- торак сатып алу өчен кредитлар алучы яшь гаиләләр категориясен алга таба киңәйтү.

Демографияне яхшыртуда икенче өлешне сәламәтлек саклау тәшкил итә, анда түбәндәгеләр кирәк:

- сәламәтлек саклау системасын авыруларны иртә ачыклау, диспансеризация һәм хәвеф-хәтәрнең төп факторларын киметү өчен дөвалау медицинасын үстерүгә юнәлтү;
- беренче стадияләрдә гипертоник авыруны, онкологик авыруларны башлангыч ачыклау буенча халыкка максатчан медицина тикшерүе уздыру;
- эшкә яраклы халыкның өйдә кискен авырулардан үлү очракларына, медицина ярдәме күрсәтү дефектларын ачыклау һәм аларны бетерү буенча чаралар күрү белән, сайлап алынган планлы экспертиза үткөрү;
- хатын-кызлар консультацияләренә эш сыйфатын яхшырту;
- хатын-кызларның гигиеник үз-үзләрен тотышын формалаштыру, аларда үз сәламәтлекләренә һәм булачак баланың сәламәтлегенә карата жаваплы мөнәсәбәт тәрбияләү;
- хатын-кызларның репродуктив сәламәтлеген саклауга һәм абортларга каршы торуға, бала тудырмауны һәм аны дөвалауга, репродуктив технологияләргә үстерүгә юнәлдерелгән сәясәтне активлаштырырга.

Гаиләне мөһим социаль институт буларак саклап калу һәм үстерү максатларында мәгариф, мәдәният, яшьләр һәм спорт бүлгегә белән тыгыз элемтәдә тору кирәк:

- эшче көчлөр базарында ихтыяжны һәм тәкъдимнәрне гармонияләштерүне исәпкә алып, кадрлар әзерләү (мәктәпләр, профильле лицейлар һәм техникум);

- мәгариф системасында Гаилә белеме буенча дәрәсләр үткәрү;
- гаилә бәйрәмнәренә багышланган фестивальләр, спорт бәйрәмнәре үткәрү;

- үсеп килүче буында туган якка мөхәббәт тәрбияләү максатыннан гаилә династияләрен, районның чын патриотларын киң яктырту;

- гражданнарның аңын традицион гаилә кыйммәтләренә һәм күп балалы гаиләне уңышка ирешүче гаилә нормасы буларак популярлаштыруга юнәлдерү.

Социаль яклау ударәсе, мәгариф һәм мәдәният бүлекләре белән берлектә түбәндәгеләр мөһим:

- балалы гаиләләргә дәүләт ярдәме күрсәтүне тәмин итү;

- 3 һәм аннан да күбрәк балалары булган аналар һәм ата булу дәрәжәсен күтәрү;

- күп балалы гаиләләргә социаль ярдәм күрсәтү;

- аз керемле, күп балалы һәм опекун гаиләләреннән булган балаларга адреслы ярдәм күрсәтүне тәмин итү.

V. Нәтижәләлеген бәяләү һәм көтелгән социаль нәтижәләрне фаразлау

Программаның чараларын үтәү түбәндәгеләргә мөмкинлек бирәчәк:

- килеп туган демографик хәлне үз вакытында һәм оператив бәяләргә;

- гражданнарның аңын традицион гаилә кыйммәтләренә һәм күп балалы гаиләне уңышка ирешүче гаилә нормасы буларак популярлаштыруга юнәлдерү;

- халыкның табигый кимү коэффициентын кыскарту;

- 1000 кешегә туучылар санын арттыру;

- 1000 кешегә үлем санын киметү ;

- халыкның сәламәтлеген һәм тормыш сыйфатын саклап калу һәм яхшырту исәбенә көтелгән гомер озынлыгын арттырырга.

VI. Программаны гамәлгә ашыру сроклары

Программа 2021-2023 елларда тормышка ашырыла. Программа чаралары билгеләнгән сроклар нигезендә башкарылачак.

Программаны тормышка ашыру этаплары каралмаган, чөнки программа чаралары бөтен вакыт дәвамында тормышка ашырылачак.